

Europos Sąjungos ateities perspektyvos

Vytautas SINICA
Politologas, Redkolegijos svečias

Šiandieninė Europos ir apskritai Vakarų pasaulio situacija verčia visu rimtumu kalbėti apie Europos būklę ir perspektyvas. Būtų smagu prognozuoti ką nors konkrečiai ir užtikrintai, bet šiandien Europos Sąjungą ir Vakarų pasaulį kaip tik geriausiai ir apibūdina žodis „neužtikrintumas“. Netikėti JAV prezidento rinkimų rezultatai tą tik patvirtino. Niekas negali konkrečiai pasakyti, kuria linkme ir koku tempu vystysis Europos Sąjunga. Tai gali skambėti kaip itin banalus teiginys. Tačiau ne visada ateitis buvo tokia miglota kaip dabar.

Priešingai, pastaruosius dvidešimt metų ES judėjo labai aiškia tiesia linija - plėtėsi geografiškai ir integravosi funkciškai. Kitaip tariant, prisijungė vis daugiau narių ir perėmė iš jų vis daugiau politinių sprendimų. Dar prieš keletą metų, o tikrų tikriausiai prieš finansinę krizę, niekas, išskyrus kelis tada nesuprastus akademikus, viešai neabejojo, kad ES ir toliau judės integracijos keliu. Diskusija vyko nebent dėl jos tempo ar sustojimo, bet ne dėl galimybės, kad integracija apsigręš atgal prie vien ekonominės sąjungos ar kad pati ES sugrius.

Šiandien Europoje, o po truputį ir Lietuvoje, įsivyrąja būtent tokia diskusija. ES viršvalstybinėse institucijose dirba sąlyginai patys didžiausi ES entuziastai, bet net jie šiandien kalba apie galimą griūtį. „Tikrai tikiu, kad europinis projektas gali žlugti“, - visai neseniai pareiškė Europos Komisijos vicepirmininkas Fransas Timermansas (F.Timmermans). Jau anksčiau apie galimą žlugimą kalbėjo faktinė ES lyderė Angela Merkel. Politiniai pokyčiai keičia diskusijų toną. Prieš kelerius metus šiandien vykstančios diskusijos buvo tiesiog neįmanomos dėl politinio korektiškumo. Abejoti ES buvo per blogas tonas. Šiandien universitetinėje aplinkoje ir „Delfi“ diskusijose išpopuliarėjęs ES ir SSRS lyginimas laikytas kone šventvagyste.

Kas atsitiko? Kad galėtume ką nors prognozuoti, reikia suprasti esamą situaciją. Dabartį suprasti leidžia trumpas žvilgsnis į ją sukūrusią istoriją. Europos vienijimas buvo pradėtas vardan ekonomines gerovės ir taikos karo nualintame žemyne. Prancūziją, Vokietiją ir Italiją tada valdė krikščionys demokratai, aktyviai palaikomi popiežiaus, ėmėsi kurti vieną rinką aiškiai skelbdami, kad tai daroma visų pirma siekiant taikos, tik tada klestėjimo. Bandyta kurti savotišką federaciją Vakarų krikščionijos modernizuotos politinės tvarkos pavyzdžiu, bet tokia gili integracija buvo

greitai atmesta jau šeštajame dešimtmetyje. Nuo tada susitelkta į vadinamąją funkcinę integraciją - lėtą bendros ekonominės erdvės gilimą, ES perduodant vis naujas funkcijas. Šios lėtos kaitos fone aštuntajame dešimtmetyje vietoj konservatyvių jėgų ES institucijose įsivyravo radikaliai pažangios idėjos, keičiančios vyravusį supratimą apie žmogų, moralę, tautas, religiją ir kitus tapatumus. Po truputį pradėjo populiarėti nuostata, kad kolektyvinės, vienijančios tapatybės yra žmogų varžanti atgyvena. Vietoj to tapatybes reikia laisvai rinktis ir individualizuoti. Visa tai išliko anapus ES darbotvarkės, kuri liko iš esmės rinkos santykių rėmuose iki 1992 metų, kai pasirašyta Mastrichto sutartis ir pradėta politinė Europos Sąjunga.

bet politiškai ji gana teisinga ir jos populiarumas suprantamas. Daugumai piliečių, lygiai Lietuvoje ir Vakaruose, Briuselis yra mentališkai ir fiziškai per toli, kad būtų stebimas ir atskaitingas. Dauguma teisės aktų mus pasiekia iš Briuselio, tačiau jokioje šalyje gyventojai neišmano ES institucijų ir priimamų sprendimų bent taip, kaip vietinių. Egzistuoja ne vienas mokslinis darbas, aiškinantis, kad tai vienas iš integracijos variklių, - politikams tiesiog patogų galėti nusimesti atsakomybę pasiteisinant, kad liepia Briuselis arba - tai ne mažiau svarbu ir ne mažiau patogiu - liepia tarptautiniai teismai. Kiek kartų gilesnė ES integracija (tai yra naujos sutartys, o ne naujų šalių narystė) buvo patikėta spręsti piliečiams referendumuose, tiek kartų piliečiai ją atmetė. Integraciją pala-

► Daugumoje šalių daugiau nei pusė piliečių pageidauja suverenių galių grąžinimo nacionalinei valdžiai

suomenė. Palyginkime, Graikijoje nepritariančiųjų yra 94 proc., Švedijoje - 88 proc., Italijoje ir Ispanijoje - atitinkamai 77 ir 75 proc. Išskyrus gal Vokietiją, kuri pati kalta dėl šios problemos, kitur nepritarimas migracijos politikai lengvai virsta nepritarimu vieningos ES projektui. Piliečių sąmonėse migracija ir atviros sienos tiesiogiai asocijuojasi su ES. Graikai ir italai pyksta ant ES, kad nepriima migrantų, kurie patys į jas atvyksta pakeliui į Švediją ar Vokietiją. Vokietija pyksta, kodėl kitos šalys nesidalija jos vienašališkai pa-

grąžinimo nacionalinei valdžiai. Keli konkretūs pavyzdžiai. ES neigiamai vertina 71 proc. graikų, 61 proc. prancūzų, po 48 proc. britų ir vokiečių, 49 proc. ispanų, 46 proc. olandų, 44 proc. švedų. Tai gali atrodyti ne tokie ir dideli skaičiai - juk tik apie pusę, bet visose didžiausiose ES senbuvėse matoma krentančios ES paramos tendencija. Visur ES geriau vertina jaunimas, bet taip pat visur jaunimas neaktyviausiai balsuoja, todėl nelemia rezultatų. Atkreipkite dėmesį, kad apklausoje „Brexit“ palaikė 48 proc. britų, o tai reiškia, jog visose išvardytose šalyse tokių piliečių skaičius panašus ar didesnis, o šių šalių pasitraukimas iš ES, gavus progą, būtų visiškai realus ir svarstytinas scenarijus.

Europa pagal šiuos skaičius yra tiesiog verdantis katilas ir grasinasi subyrėti demokratišku būdu. Nuo tokio chaotiško ir Lietuvai žalingo scenarijus kol kas saugo iš esmės ES palaikantis politinis elitas. Visų šalių parlamentuose partijos referendumų dėl narystės nenori ir neorganizuoja. Tačiau poreikis yra. Dar gegužę skelbta, kad, pavyzdžiui, 58 proc. italų ir 55 proc. prancūzų norėtų referendumo dėl narystės ES. Iš jų atitinkamai 41 ir 48 proc. balsuotų už savo šalies pasitraukimą iš Europos Sąjungos. Tai daugiau nei gana nežinomybei sukurti. Nors nuosaikūs prointegraciniai politikai saugo ES šalis nuo tokių referendumų, Vokietijoje, Danijoje, Nyderlanduose ir Prancūzijoje nuosekliai populiarėja politikai, žadantys surengti išstojimo referendumus, jeigu tik laimėtų rinkimus.

Tokių rinkimų artėja ne vieni. Šiandien daugiausiai kalbama apie Vokietijos parlamento ir Prancūzijos prezidento rinkimus 2017 metais. Vokietijoje euroskeptiška „Alternatyva Vokietijai“ rinkimų tikrai nelaimės ir vyriausybės neformuos, tačiau gali lemti tai, kad A. Merkel valdžioje pakeis su Rusija flirtuojantys socialistai. Prancūzijoje tuo metu Marinos Le Pen pergalės galimybės visiškai realios, nors nuosaikūs kandidatai ir bus rinkimų antrojo turo favoritai. Dažniausiai pamirštama, kad šių metų pabaigoje Italijoje vyks referendumas dėl konstitucijos pataisų. Jį organizuojantis Italijos premjeras Matėjas Rencis (Matteo Renzi) pažadėjo atsistatydinti, jei tauta referendume nepritaris jo siūlymams. Tai reikštų priešlaikinius rinkimus ir - labai tikėtina - euroskeptikų iškilimą (referendumas įvyko ir premjero siūlymas buvo atmestas, o jis pats - atsistatydino). Kiekvienas toks iškilimas yra leisto referendumo dėl narystės ES rizika. Kaip tokie referendumai baigtųsi - neįmanoma prognozuoti. Bet pasakyti, kad jie neprognozuojami, tai jau labai daug. Prieš kelerius metus tokios galimybės ir abejonės niekas nesvarstė.

► Kitame numeryje skaitykite: kas apsaugo ES griūtį, kurios nepageidauja Lietuva?

Čia verta sustoti. Taikos ir ekonominio klestėjimo siekius sėkmingai vykdė ligtinė ekonominė Europos bendrija. Jos požiūriu, politinė sąjunga buvo visiškai perteklinė, nes ekonominė sąjunga įgyvendino šiuos uždavinius. Tačiau jos reikėjo atsižvelgiant į ideologinius Europos pokyčius ir naujus politinius tikslus Vakarų Europos šalyse. Neįvardytu Europos siekiu tapo kuo daugiau skirtingų tapatumų, kurie padaro mus unikalius - kiekvieną atskirai kaip individą, o ne kaip tautą. Šiandien tai subtiliai įvardyta ES šūkyje „vienovė įvairovė“.

Taigi iškilo mažiausiai dviguba problema. Pirma, integracija po 1992 metų vyko pertekliška - suvereneteto atidavimas buvo atliekamas vandan gerų dalykų, kaip Europolas ar bendroji energetikos politika, o ypač - Šengeno laisvojo judėjimo erdvė, - tačiau to politinė kaina viršijo naudą. Žvelgiant iš Europos šalių visuomenių perspektyvos, viena buvo aukoti suverenumą dėl taikos ir gerovės, visai kas kita - aukoti dar daugiau suverenumo dėl tokių, palyginti kuklių, gerovės „priedų“. Vakarų Europos šalių visuomenėse lėtai pradėjo augti nepasitenkinimas vis daugiau jų gyvenimo kontroliuojančia ES biurokratija.

„Briuselio biurokratija“ gali skambėti kaip labai nuvalkiota klišė,

kančio ES elito gretose išaugo pagrįstas nepasitenkinimas piliečiais, o piliečių gretose pagrįstai augo nepasitenkinimas šiuo elitu. ES ryškėjo tendencija neklausti žmonių dėl esminių sprendimų.

Ypač euro įvedimas daug kur buvo nepopuliarus ir nepageidautas daugumos piliečių (Lietuva - geriausias pavyzdys), nors tapo lemtinga ES problema, nes buvo įvestas nesukūrus jo veikimui būtinos bendros finansų politikos. Fiskalinė drausmė paskubomis ir pavėluotai sukurta po Graikijos ir kitų Viduržemio regiono šalių krizės, tačiau europinis solidarumas, kurio pareikalavo krizė, akiavaizdžiai neegzistuoja, todėl valstybės donorės turėjo „mestis ant Graikijos ir Italijos“ be savo piliečių paramos. Keli protai Europoje apie šias pamatines ES problemas kalbėjo mažiausiai dešimtmetį, bet buvo geriausiai atveju toleruojami kaip nesusipratę. Šiandien, po britų pasitraukimo, apie šį masių ir elito atotrūkį kalba visa Europa.

Nesunku suprasti, kad papildomu žibalu į jau minėtas problemas tapo A.Merkel kvietimas migrantams vykti į Vokietiją. Netruko paaiškėti, kad juos turės dalintis visa Europa. Tai tapo naujų įtampų šaltiniu. Atvirų sienų politikai niekas nepritaria. Vokietijoje jai nepritaria net 67 proc. gyventojų. Tai dar prointegracinė vi-

kviečių migrantų. Kitos šalys pyksta, kodėl turėtų dalintis. Svarbu ir tai, jog europinis solidarumas čia kertasi su logika, - visur suprantama, kad ES susidūrė daugiausia su ekonomiais migrantais, o ne karo pabėgėliais, todėl nėra moralinės pareigos. Visur suprantama, kad A.Merkel juos kvietė pati, neklausdama ES partnerių, todėl nėra ir politinės pareigos dalintis vienašališko sprendimo pasekmėmis.

Taigi „Brexit“ nepaskatino Europos nestabilumo. „Brexit“ buvo šio nestabilumo ženklas ir pranašas. Negana to, jis sukūrė precedentą, parodė, kad įmanomas atsiskyrimas nuo projekto, kad integracija ir „vienovė įvairovė“ nėra vienintelė teisinga istorijos versija. Tos pačios problemos kaip Jungtinėje Karalystėje gali paskatinti atsiskyrimą ir kitose šalyse. Nors kitur nėra britiško charakterio ir tiek stipraus imperinio principo „mums niekas nevadovaus“, apklausos aiškiai rodo, kad visoje Šiaurės, Vakarų ir Pietų Europoje senųjų ES narių visuomenės svarsto apie išstojimą.

Po „Brexit“ „Pew Research Center“ darytos apklausos rodo, kad palaikymas ES daug kur nesiekia 50 proc., o palaikymas tolesnei, gilesnei integracijai niekur nesiekia trečdaliao visuomenės. Priešingai, daugumoje šalių daugiau nei pusė piliečių pageidauja suverenių galių